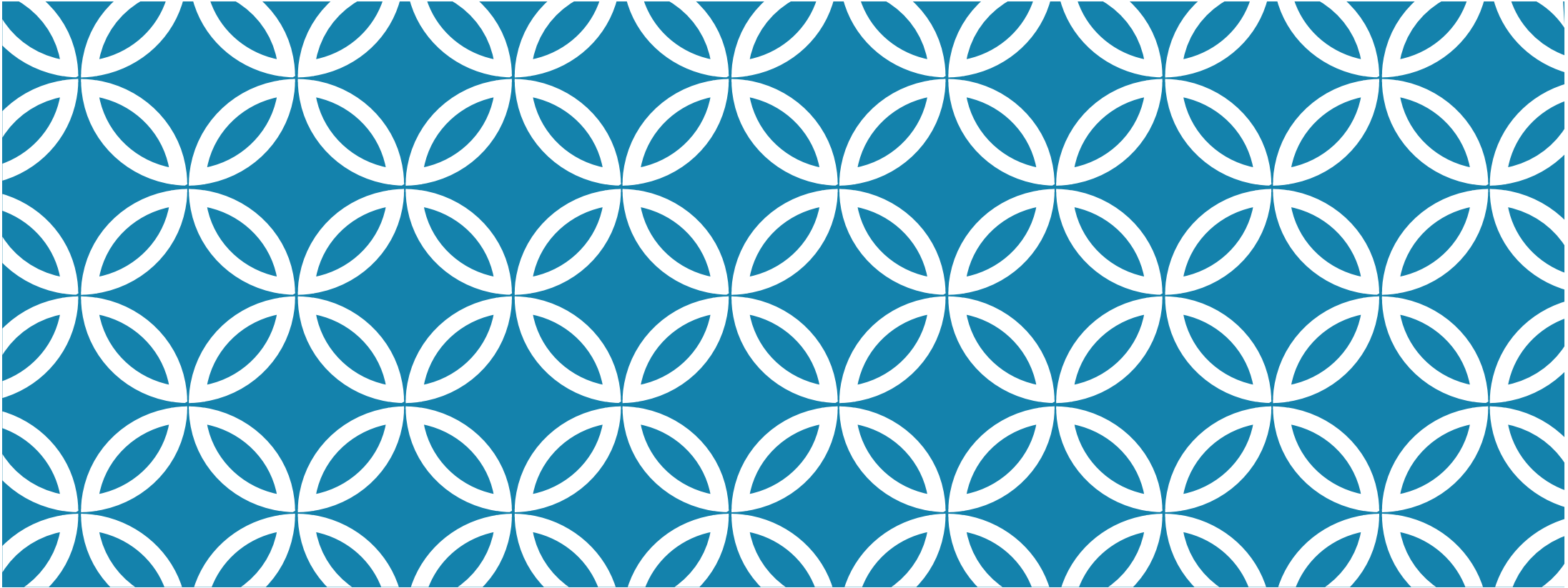

PRÍŤAŽLIVOSŤ POPULIZMU Z PSYCHOLOGICKEJ PERSPEKTÍVY

Fenomén pravicového populizmu
v edukačnej realite

Ivana Václaviková

AKTUÁLNE PODMIENKY

Nárast populistckej rétoriky v politickom a spoločenskom diskurze

Destabilizácia spoločnosti

Pandémia

Šírenie dezinformácií

Agresia v diskusii

Neriešené spoločenské problémy

Nespokojnosť

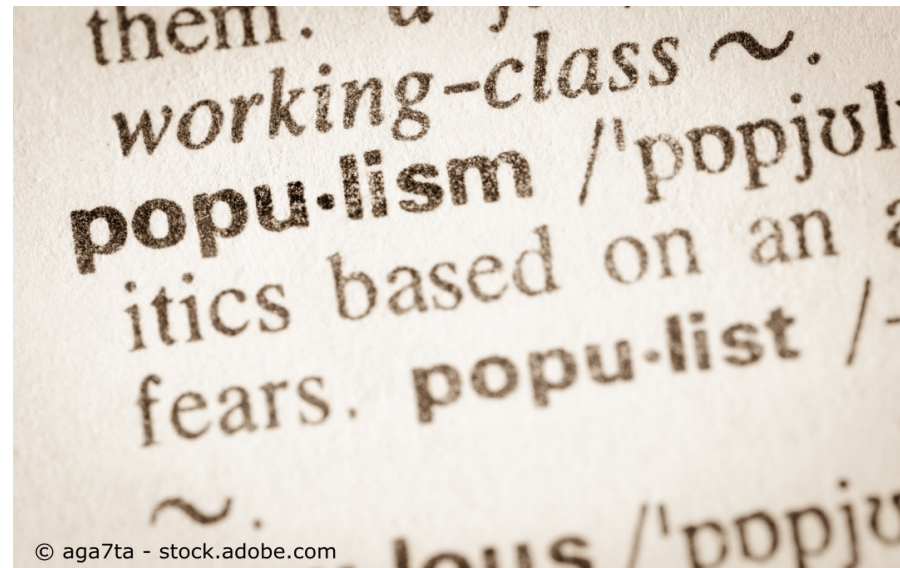
POPULIZMUS

- delí spoločnosť na dva protichodné **tábory**: „čistý ľud“ a „skorumpovanú elitu“ (Mudde & Kaltwasser, 2017)
- politika by mala byť vyjadrením **vôle ľudí**
- hnutia sú organizované okolo charizmatických **vodcovských postáv**

PSYCHOLÓGIA & POPULIZMUS

Má psychológia čo povedať k téme populizmu?

© aga7ta - stock.adobe.com

PSYCHOLÓGIA & POPULIZMUS

Aké sú naše základné psychologické potreby a ako ich populizmus oslovuje?

Ktoré skupinové procesy podnietia inklinovanie k myšlienkam populizmu?

Ako mobilizácia určitých emócií v spoločnosti prispieva k úspechu populizmu?

PSYCHOLÓGIA & POPULIZMUS

Populizmus súvisí s nespokojnosťou vo veciach politických otázok (Petersen, Osmundsen & Bor, 2020)

Všeobecná nespokojnosť a nízka úroveň osobnej pohody môže dokonca hrať významnejšiu úlohu než konkrétna nespokojnosť s vládou (Nowakowski, 2020)

Čo je zvyčajne dôvodom nespokojnosti?

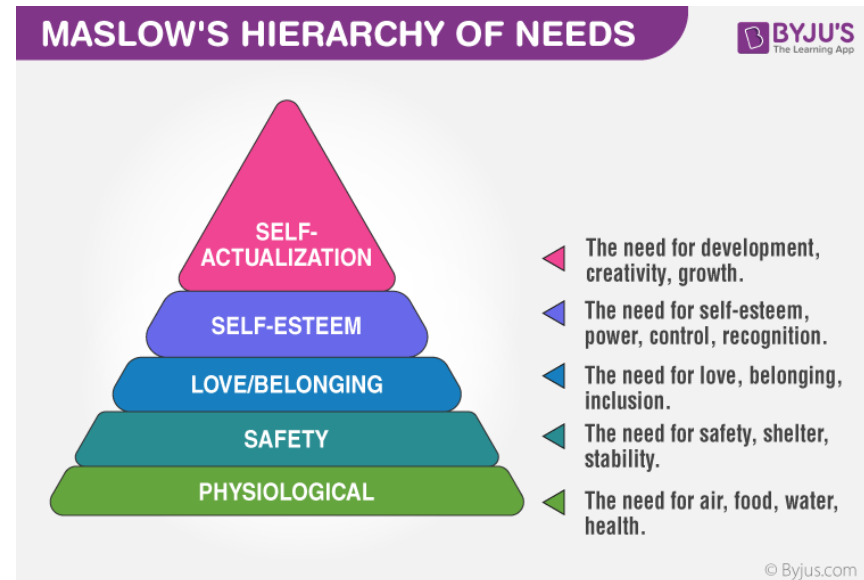
PSYCHOLOGICKÉ POTREBY & POPULIZMUS

POTREBA NIEKAM PATRIŤ

Potreba vyjadruje základnú formu motívu, a to **v zmysle určitého deficitu v biologickej či sociálnej oblasti** (Nakonečný, 1996)

Baumeister (2011): našou základnou potrebou je **potreba niekam patriť** (need to belong)

Na sociálne vylúčenie ľudia reagujú negatívne – zvýšenou mierou agresie, nižšou kooperáciou a ochotou pomôcť, zníženou sebakontrolou, seba-defenzívnym správaním a, dokonca, zníženým výkonom v oblasti intelektu

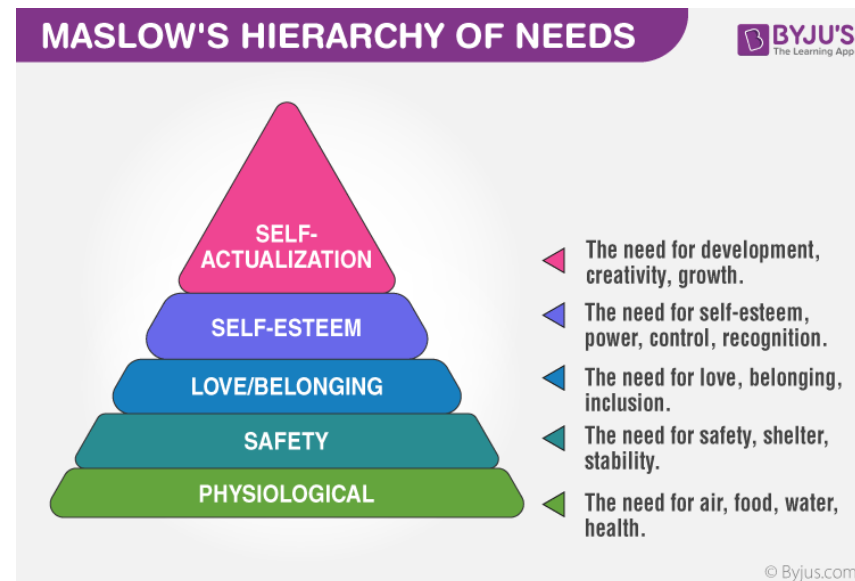

PSYCHOLOGICKÉ POTREBY & POPULIZMUS

POTREBA UZNANIA

Status reprezentuje prístup ku zdrojom (Petersen, Osmundsen & Bor, 2020)

Implikuje **sociálny vplyv**; jednotlivci s vyšším statusom môžu ľahšie usmerňovať ostatných (von Rueden et al., 2011). To umožňuje mobilizáciu ostatných v mene seba a demobilizáciu potenciálnych protivníkov. **Status je v podstate prostriedok, ktorý umožňuje vyhrávať bez toho, aby bolo treba bojovať**.

PSYCHOLOGICKÉ POTREBY & POPULIZMUS

- STATUS

Ako ho dosahujeme?

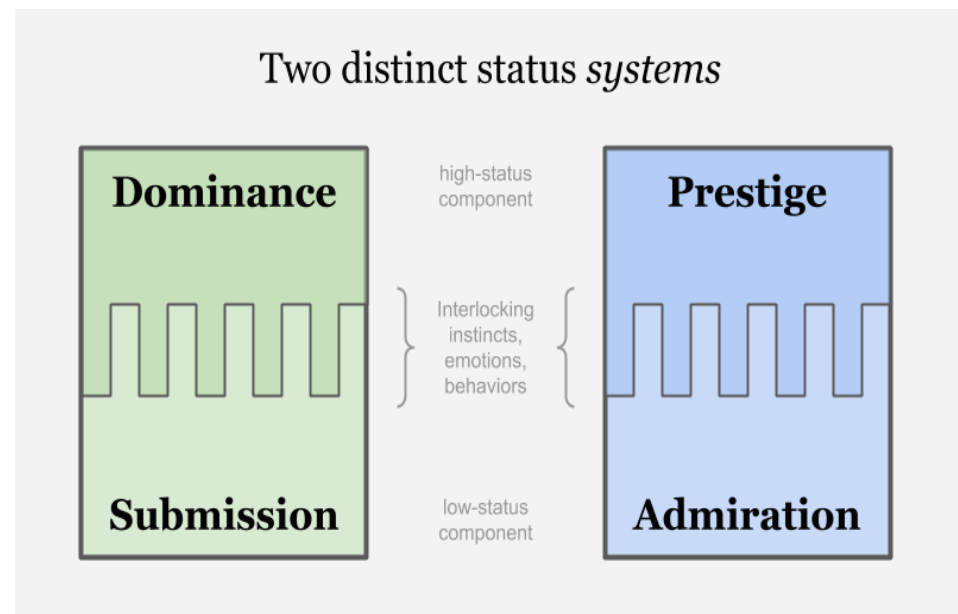
Stratégie založené na prestíži vs. stratégie založené na dominancii

Prestíž = kultivácia talentu a zručností

Dominancia = nátlak a zastrašovanie

Stratégie založené na dominancii zahŕňajú minimálne dva typy agresívnych techník: priamu a nepriamu agresiu

Potreba získať určitý status je univerzálna, spôsob jeho dosahovania nás odlišuje (a nie je rigidný)

PSYCHOLOGICKÉ POTREBY & POPULIZMUS

Ľudia viac orientovaní na spoločenský status a uznanie, ktorí zároveň preferujú stratégie dominancie, prežívajú výraznejšiu nespokojnosť

Agresivita a náchylnosť ku konfliktným reakciám na strane jednotlivca zvyšujú pravdepodobnosť podpory dominantných politických lídrov (Petersen & Laustsen, 2020; Petersen et al., 2020)

Skúsenosť s poklesom v spoločenskej hierarchii a so sociálnym vylúčením = prežívané ako ohrozujúce a spájané s nepríjemnými pocitmi bezmocnosti (Obradović, Power & Sheehy-Skeffington, 2020)

Subjektívna strata alebo pokles pozície v spoločenskej hierarchii významne súvisia s podporou pravicového populizmu (Gidron & Hall, 2017)

PSYCHOLOGICKÉ POTREBY & POPULIZMUS

1. neuspokojené potreby
2. nízka pozícia v hierarchii
3. sociálne vylúčenie

Potenciál pre nespokojnosť

+ nízka kontrola

**Lákavé riešenia ponúkané
populistickými hnutiami a lídrami**

MEDZISKUPINOVÁ DYNAMIKA & POPULIZMUS

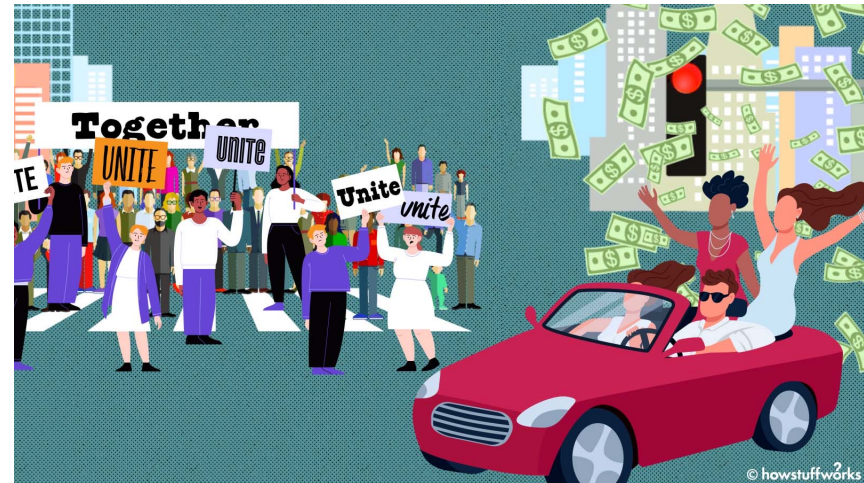
Prístup ku zdrojom a miera naplnenia individuálnych potrieb nie sú u všetkých ľudí rovnaké (z objektívnych i subjektívnych príčin)

Ľudia nežijú v sociálnom vákuu

Podpora populizmu ako vyjadrenie túžby jednotlivcov i celých sociálnych skupín po zmene spoločenského usporiadania

***sociálna skupina** = vzájomne prepojený a funkčný celok, vzájomná interakcia členov, ktorí sa viac či menej identifikujú ako jej členovia (Masaryk, 2010)

***sociálna identita** – miera identifikácie, hodnota a emocionálny význam členstva

MEDZISKUPINOVÁ DYNAMIKA & POPULIZMUS

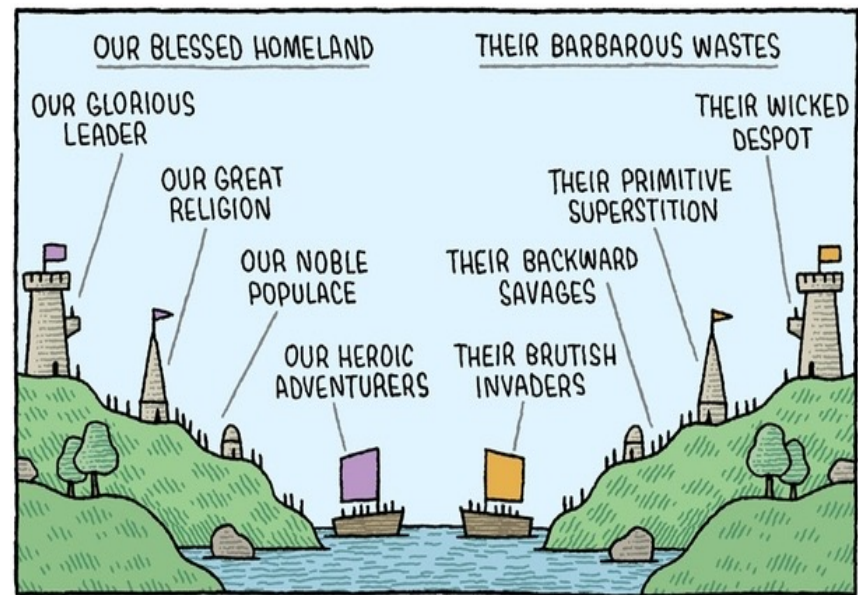
Rôzne skupiny – formálne vs. neformálne,
primárne vs. sekundárne...

Členské (ingroup) vs. **nečlenské** (outgroup)

Referenčné

Otázka identifikácie so skupinou

Silná identifikácia predpokladá dôslednejšie
dodržiavanie noriem a preberanie žiadúcich
vzorcov správania, vrátane **silnejšej**
tendencie skupinu brániť

TOM GAULD

MEDZISKUPINOVÁ DYNAMIKA & POPULIZMUS

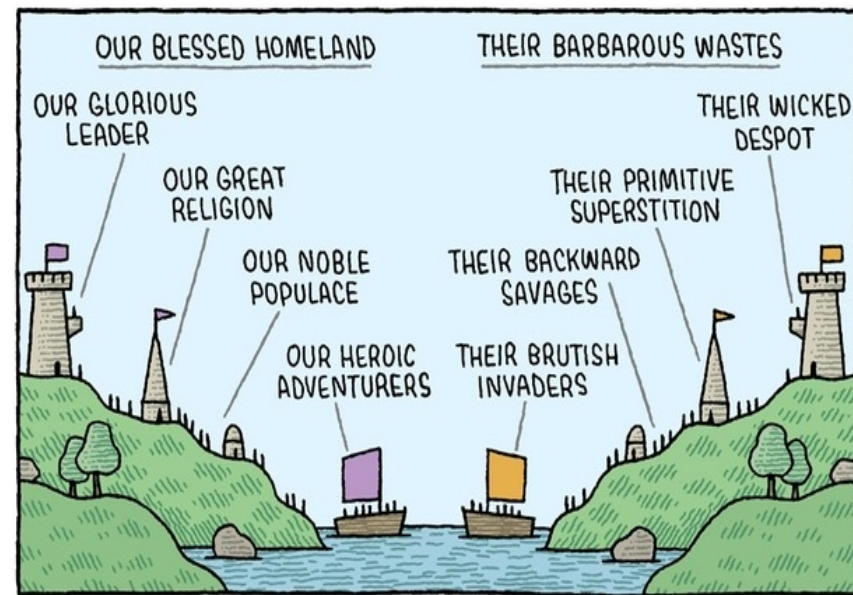
My vs. Oni

Štandardom je **uprednostňovanie**
a pozitívne hodnotenie vlastnej skupiny

Jednotlivci sa snažia dosiahnuť a udržať
vysoké sebahodnotenie nielen na
individuálnej, ale tiež na skupinovej úrovni

Tendencia niekam patriť, byť súčasťou
skupiny a konať v jej prospech je človeku
vlastná a veľmi silná

*Znamená to ale, že vždy vystupujeme proti
členom ostatných skupín nepriateľsky?*

TOM GAULD

MEDZISKUPINOVÁ DYNAMIKA & POPULIZMUS

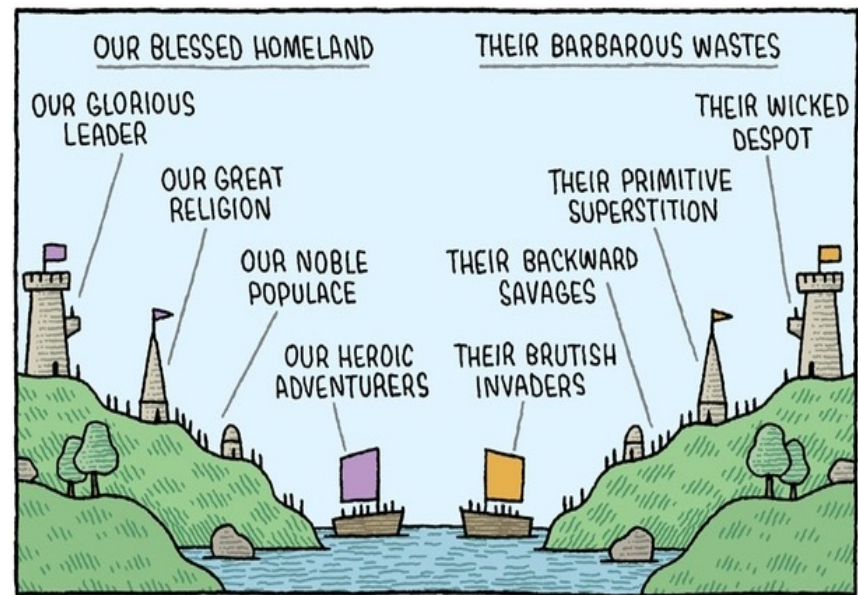
Kľúčová úloha cieľov jednotlivcov i skupín

Dostupnosť zdrojov

Kooperácia vs. konflikt

Vzájomne sa vylučujúce ciele majú potenciál vytvoriť situáciu konfliktu medzi skupinami (my vs oni)

Ako medziskupinovú dynamiku využíva populizmus?

TOM GAULD

MEDZISKUPINOVÁ DYNAMIKA & POPULIZMUS

Ponuka populistov:

bežní ľudia budú môcť opäť prevziať kontrolu nad situáciou a obnoviť svoju suverénnu pozíciu

predpoklad, že odstránenie elitnej nadvlády nad životom obyčajného ľudu samotné rapídne zvýši celkové blaho spoločnosti

Lákavé – identifikácia so skupinou, ktorej sa pripisuje právo prevziať moc a kontrolu; netreba urobiť nič viac, len byť členom tej správnej skupiny, napríklad „hrdým Slovákom“ alebo „obyčajným človekom“

Delenie my vs. oni je preto prítomné v rétorike ľavicového i pravicového populizmu (Obradović et al., 2020)

Kto sú „tí druhí“?

MEDZISKUPINOVÁ DYNAMIKA & POPULIZMUS

Metapercepcia - predstava toho, ako sme vnímaní ostatnými (príjemná, nepríjemná)

Keď si jednotlivci myslia, že sú negatívne stereotypizovaní len na základe svojej príslušnosti k určitej skupine, klesá ich sebavedomie a stúpa výskyt negatívnych emócií a úzkostné prežívanie.

Potom majú tendenciu k vyšším skresleniam pri hodnotení ostatných a manifestujú výraznejšiu predpojatosť voči nečlenským skupinám (Lees & Cikara, 2020)

A narastá i pravdepodobnosť, že príslušníkom nečlenskej skupiny budú prisudzované zákerné úmysly, čo ďalej predpokladá tendenciu zaujať defenzívnu pozíciu a eliminuje možnosti spolupráce

Často sme svedkami, ako čelní predstavitelia politických subjektov s populistickou rétorikou svojimi prejavmi démonizujú členov iných skupín a ďalej podnecujú pocit ohrozenia

EMÓCIE & POPULIZMUS

Racionalita vs. iracionalita emócií

V emóciách sa spája pociťovanie a telesné zmeny na úrovni organizmu, nesú pôvodný biologický význam, umožňujú človeku adaptívnu reakciu na jednotlivé situácie (Nakonečný, 2000)

Pomáhajú orientovať sa a vedú k priblíženiu vs. vyhýbaniu: zabezpečujú mobilizáciu energie a aktiváciu organizmu

viac či menej univerzálna prítomnosť niektorých emócií, ktoré sú identifikované u ľudí naprieč kultúrami a ich fyziologický základ vrátane mimického výrazu

Ekman (1992) uvádza **šťastie, strach, hnev, stres, prekvapenie, odpor a opovrhnutie**

EMÓCIE & POPULIZMUS

Komplexnosť emócií - môžu sa týkať každej úrovne, biologickej, psychologickej, sociálnej i duchovnej:

od všeobecného delenia na **prežívanie príjemného a nepríjemného**, cez **pocity vzrušenia, strach, hnev** a ďalšie základné emócie, až po **bohatú škálu emocionálnych reakcií ako potešenie z úspechu, pocity viny, zahanbenie** a podobne, ktoré sa viažu k rôznym sociálnym situáciám

Ked' sa nám niečo podarí, prežívame **pozitívne ladené emócie**, ako sú napríklad nadšenie, šťastie, nádej alebo pýcha

Naopak, keď sú naše ciele ohrozené, prežívame **pocity negatívnej valencie** pozdĺž dimenzie úzkosti; mozog v reakcii na to zvažuje mieru neistoty a pocitu ohrozenia

Nakoniec, ak naše ciele nie sú splnené ani s odstupom času a napriek ďalšiemu vynaloženému úsiliu, zažívame averziu, ktorá prerastá do pocitov **hnevu, pohrdania, frustrácie alebo znechutenia**

EMÓCIE & POPULIZMUS

Emócie vo všeobecnosti ovplyvňujú naše myslenie tromi základnými spôsobmi (Bonansinga, 2020) a síce:

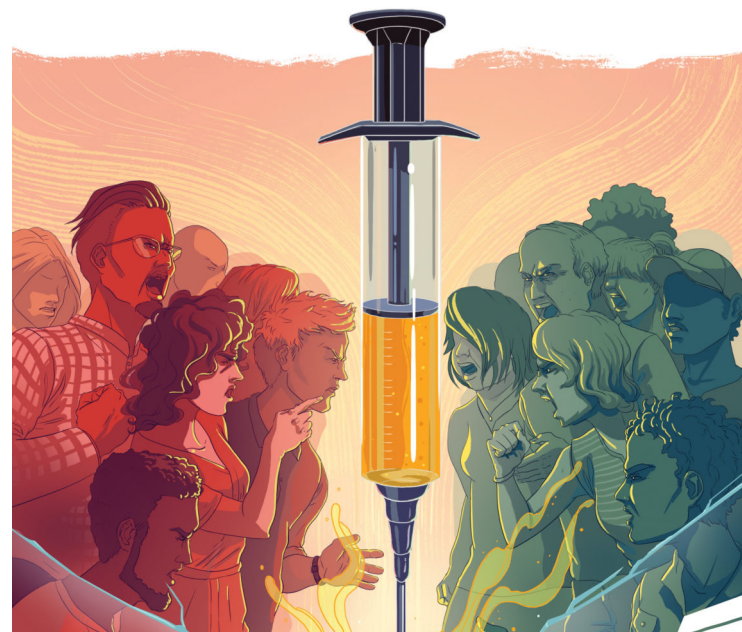
1. majú dopad na to, čomu venujeme pozornosť a v akej miere,
2. podnecujú našu motiváciu konať a
3. ovplyvňujú spôsob, akým si tvoríme úsudky

Sú neoddeliteľnou súčasťou nášho rozhodovacieho procesu a tým pádom aj akejkol'vek formy politickej angažovanosti, podporu populizmu nevynímajúc

EMÓCIE & POPULIZMUS

populizmus je často charakterizovaný
emóciami, obzvlášť negatívnymi

Ktoré to sú?

EMÓCIE & POPULIZMUS

Například:

úzkosť, vyvolaná d'alekosiahlymi spoločenskými zmenami

hnev namierený proti politickému establishmentu, ktorý sa objavuje obzvlášť v obdobiach kríz

najmä kolektívne pociťovaná **nevôľa a rozhorčenie, hnev, strach a ohrozenie** majú potenciál mobilizovať ľudí smerom k podpore populizmu (pozri Obradović et al., 2020).

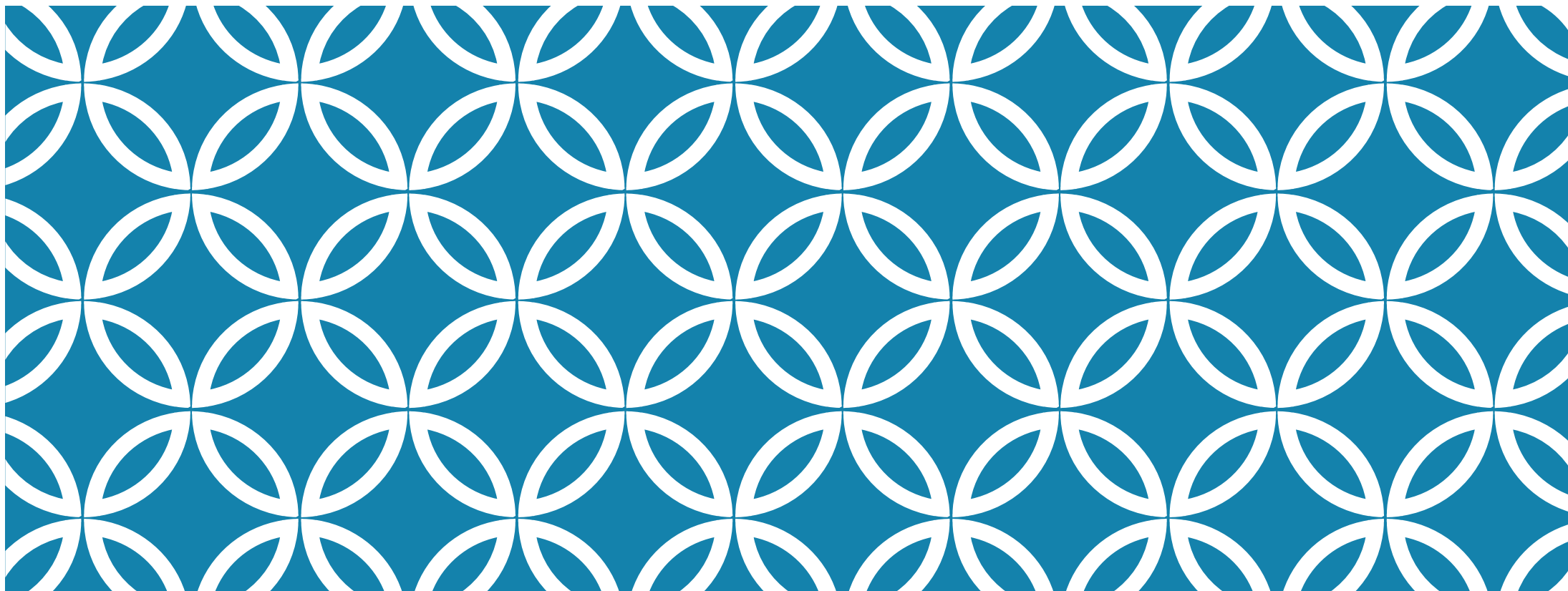
EMÓCIE & POPULIZMUS

populistickí lídri poukazujú na viac či menej oprávnenú nespokojnosť bežných ľudí používajúc pri tom stále agresívnejšiu rétoriku (Neal, 2020)

možnosť vyjadriť hnev a označiť vinníka bezútešnej situácie + **ponuka alternatívy k problematickému status quo**, ktorá je **pozitívna a optimistická** (bez ohľadu na jej uskutočniteľnosť)

Populistická rétorika je charakteristická zvýšenou prítomnosťou nielen negatívneho, ale i pozitívneho afektu (Obradović et al., 2020) – **pocit nádeje**

ĎAKUJEM ZA POZORNOST

